

4.3 Antroponyma v názvech českých hraných filmů

R. Volejník (Acta onomastica LVI, 2016, 219-224; dř. OZ, do 1983 ZMK ČSAV). Jde o dílčí studii z disertační práce o názvech českých hraných filmů.

Materiálová základna: názvy českých a československých hraných filmů z let 1898-2010, v nichž je užívána čeština (pramen: webové stránky Národního filmového archivu a webové stránky Československé filmové databáze). Filmovým názvům nebylo dosud věnováno mnoho pozornosti, přestože tento bohatý a dosud málo prozkoumaný materiál je poměrně dostupný. Z analýzy názvů vyplynulo, že propria, zejména antroponyma, jsou v názvech filmů častá. Tento fakt vyplývá z jejich důležité funkce, kterou ve filmu plní. Především označují postavu (hlavní, vedlejší), která ve filmovém příběhu vystupuje, nebo osobu, která má nějaký vztah k ději/tématu filmu (autora literární předlohy atd., např. *Fimfárum Jana Wericha*). Existují případy, kdy je v názvu antroponym více (*Adam a Eva*). **Hlavní funkcí takových názvů je tedy funkce informativní.** Recipienty titulu jsou pak (potenciální) diváci.

Nejčastěji se v názvech objevují rodná jména, ale běžné jsou i další druhy antroponym, hypokoristika, přezdívky, méně častá jsou příjmení, která bývají provázena buď křestním jménem (*Barbora Hlavsová*), nebo hodnotícím, popř. sociálně zařazujícím apelvativem (*Občan Brych*). Jména jsou domácího původu i přejatá (cizí).

Název filmu tvoří: 1) samostatné rodné jméno (vždy v nom.): *Adelheid, Václav*; 2) rodné jméno a příjmení (v této kombinaci jsou možné i jiné pádové tvary: *Dita Saxová, Život a neobyčejná dobrodružství vojáka Ivana Čonkina, Život pro Jana Kašpara*); 3) hypokoristikum; může se vyskytovat jak samostatně v nom. (*Kolja, Jurášek, Fany*), tak v rámci vět a různých slovních spojení, a to v nom. i jiných pádech (*Andula vyhrála* – častý typ názvů starých českých filmů, srov. též *Madla zpívá Evropě, pohádek – Jak se Franta naučil bát*); 4) příjmení, ve stejných pozicích jako hyp., viz 3 (*Anděl na horách, Habrmannův mlýn, Je třeba zabít Sekala, Kawasakiho růže, Utrpení mladého Boháčka*); 5) název v podobě pouhého příjmení je vzácný (pokud nejde o všeobecně známou postavu, nenese žádnou informaci o pojmenovávané osobě, nemůže proto řádně plnit informativní funkci, např. *Jánošík* (ale to je příjímí) x přezdívka *Metráček*, rodné jméno *Kolja* – v té době se v ČR jméno nedávalo); 6) specifický případ – ženské podoby příjmení: *Flirt se slečnou Stříbrnou, Osud vdovy Novákové*; 7) přezdívka, ale ta často vyžaduje znalost děje filmu (*Paní Morálka kráčí městem, Valentin*

Dobrotivý, Nebojsa); 8) méně časté jsou přezdívky skupinové (*Psohlavci, Sněženky a machři* - mělo by být *M-, Lišáci – Myšáci a Šibeničák*); 9) metaforická, symbolická jména (*Černý Petr, Faunovo velmi pozdní odpoledne*); 10) antroponymum v podobě iniciály nebo zkratky (*Narozeniny režiséra Z.K.*). Někdy však nelze jednoznačně určit druh antroponyma bez zhlédnutí filmu (*Studentská máma, Král sokolů, Železný dědek*).

Složky názvu filmu mohou být vůči danému antroponymu ve vztahu propriální koordinace (např. dvě i více antroponym na stejné úrovni - *Adam a Otká, Pěnička a Paraplíčko, Pižla a Žižla na cestách*), nebo determinace, a to a) rodné jméno+ příjmení, viz výše, b) povolání/ společenské zařazení+ rodné jméno/příjmení (*Advokátka Věra, Občan Brych, Klaun Ferdinand a raketa, Aféra plukovníka Redla*), adjektivum+rodné jméno/hypokoristikum - *Limonádový Joe aneb Koňská opera, Muzikantská Liduška*), d) rodné jméno+substantivní atribut (*Anna, sestra Jany, Jakub Ihář*), e) substantivní atribut+ rodné jméno/hypokoristikum (*Krasavice Káťa*) apod. Antroponyma mohou označovat hlavní postavu (*...a zase ta Lucie*) i vedlejší (*Marečku, podejte mi pero*), popř. postavu jinou (*Čapkovy povídky*).

Často se v českých hraných filmech vyskytují jména biblických postav a světců (*Svatý Václav, U svatého Antoníčka*), pohádkových a mytologických postav (*Bílá paní, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Lotrando a Zubejda, O Sněhurce*), jména literárních postav (*Dobrý voják Švejk, Švanda dudák*), jména skutečných lidí (*Mikoláš Aleš, Bathory, Jan Hus*). Filmy určené dětem obsahují poměrně často hypokoristika (*Anička jde do školy*).

Nejčastější antroponyma v názvech českých filmů: *Tau* (vzhledem k sérii filmů), *Eva* (*Eva tropí hlouposti, Střepy pro Evu*), *Jan* (*Jan Cimbura, Jan Hus*) + *Honza* (*Honza málem králem*).

Výrazné typy představují jména ve vokativu (*Jáchyme, hod' ho do stroje*) a posesivní adjektiva (*Jarčin profesor, Karlíkovy trampoty*).

K antroponymům se volně připojují zoonyma a fytonyma: *Adéla ještě nevečeřela, Terezu bych kvůli žádnému holce neopustil* (opice), *Dědeček, Kyliján a já* (K.= osel).

U starších českých filmů se často objevují **alternativní názvy:** *Baron Prášil* (*Když Burián prášil*), *Do panského stavu* (*Matka Kráčmerka I.*), *Řina* (*Tři lásky Řiny Sezimové*).

Antroponyma se opakují v sériích filmů (*Pan Tau, Hogo fogo Homolka* apod.).

Živočichové a rostliny v názvech českých hraných filmů (Volejník, Acta onomastica, LVII, 120-126)

Materiál – opět 2293 českých, popř. čsl. hraných filmů z let 1898-2010. Z tohoto množství má 228 filmů v názvu výraz z lexikálního světa zvířat a rostlin včetně jejich částí (*Kopytem sem, kopytem tam, O zázračném květu*). Autor studie pojímá problematiku poměrně široce, neboť k nim počítá také produkty z nich vyráběné či s nimi nějak související (*Pavučina, Mladé víno*). Autor sem řadí rovněž odvozená adjektiva (*Šakalí léta*), kompozita s jedním příslušným komponentem (*Psohlavci*), antroponyma (*Jestřáb* kontra *Hrdlička*) a toponyma (*U nás v Kocourkově*).

Řazení je mechanické, výchozí je „forma“, nesleduje se, v jaké funkci výraz vystupuje (příjmení, přezdívka, metafora, toponymum...).

1. Živočichové. Zvířena obecně (*Zvířata ve městě*), **savci – šelmy**, a to nejčastěji pes (*Prázdniny pro psa*), psí mláďata, plemena, psovité šelmy (*Táto, sežeň štěně, Vlčí jáma, Buldoci a třešně*), kočka (*Až přijde kocour*), kočkovité šelmy (*Lev s bílou hřívou, Dva tygři*), ostatní šelmy (*Šest medvědů s Cibulkou, O medvědu Ondřejovi, Pod Jezevčí skálou*); **domácí savci** – kromě koček a psů (*Neohlížej se, jde za námi kůň*), **lesní a polní savci** (*Smrt krásných srnců*), **exotická, popř. vyhynulá zvířata** (*Doktor od jezera hrochů, Brontosaurus*); **ptáci – obecně** (*Tažní ptáci*), **domácí ptactvo** (*Dobří holubi se vracejí, Kanárek, Kuře melancholik*), divocí ptáci (*Král Drozdí brada, Osada Havranů, Skřivánci na niti*), **plazi, obojživelníci, ryby, paryby** (*Káťa a krokodýl, Zlaté rybky*), **bezobratlí aj.** (*Divoké včely, Smrt mouchy*), **bájná zvířena** (*Ohnivý drak*).

2. Rostliny. U rostlin převládaly **květiny a byliny** (*Hvězda zvaná Pelyněk, Poslední růže od Casanovy, Slavnosti sněženek, Trhala fialky dynamitem, Ženu ani květinou neuhodíš*), **části rostlin** (*Bobule, Dým bramborové natě*), **rostlinné porosty** (*Džungle velkoměsta, Dům na Ořechovce*), **ovoce a zelenina** (*Anglické jahody, Co takhle dát si špenát, Šest medvědů s Cibulkou*), **obiloviny, technické plodiny aj.** (*Co chytneš v žitě, Starci na chmelu, O třech rytířích, krásné paní a Iněné kytli*), **stromy a dřeviny obecně** (*Píseň o stromu a růži*).

Autor sleduje také **části těl živočichů, produkty živočichů a rostlin a související entity** (*Děvče z tabákové továrny, Láska s vůní pryskyřice, Slunce, seno, erotika, Vinobraní*).

Názvy obsahující zoonyma jsou četné: Divoký koník Ryn, Pták Ohnivák, jediné fytonym – Adéla ještě nevečeřela. Názvy zvířat a rostlin často plní **funkci antroponyma** (*Kvočna – přezdívka ženy, Šest medvědů s Cibulkou*), metaforická označení osob (*Čekanky – dívky,*

budoucí nevěsty, *Housata* – dívky z internátu), funkce toponyma (*Pod jezevčí skálou*, *U pěti veverek* – malostranský činžovní dům), **frazeologizmy** (*Bílá vrána*, *Zde jsou lvi*).

Převahu mají výrazy z lexikálního světa zvířat, rostliny jsou v menšině. S tím souvisí také to, že v původním, tj. apelativním a nemetaforickém významu, se pouze zvířata stávají více nebo méně explicitními postavami filmů (*My tři a pes z Pětipes*, *Hop – a je tu lidoop*). Není náhodné, že nejčastěji se objevuje pes a kočka. U kočky je symbolicky akcentována krása, ženskost, faleš, u černých koček neštěstí. Pes je symbolem věrnosti, oddanosti a ochrany, popř. se spojuje s frazémy – *Báječná léta pod psa*. Převládá podoba nom.

Závěr: V názvech českých filmů mají ze živočichů převahu savci, zejména pes a kočka, u rostlin jsou to květiny a byliny. Z hlediska formy šlo převážně o substantiva. Vedle apelativ se objevila též zoonyma. Názvy živočichů se často vyskytovaly ve funkci antroponyma, méně toponyma, dále to byla neantroponymická metaforická označení osob, skupinové přezdívky a frazeologizmy.

4.4 Tituly zahraničních filmů v českém jazykovém prostředí

Diana Svobodová, *Acta onomastica LXI*, 2020, s. 375–387 (tam další literatura)

Titul (název) je jednou z klíčových složek každého filmu či seriálu. Představuje miniaturní model textu (v širokém smyslu) a poskytuje určitou instrukci pro jeho chápání. Ve vztahu k účastníkům komunikace (adresátů) pak slouží k identifikaci textu a je pro něj svým způsobem reklamou. Měl by přitáhnout pozornost potencionálních diváků, **funkce poutače je u něho na prvním místě**.

Názvy zahraničních filmů a seriálů – ideonyma, tj. jména výsledků umělecké činnosti

Funkčně-pragmatická teorie: pro překlady filmových titulů platí, že by měly vycházet vstříc divákům, optimální by mělo být **sladění zřetele k originálu a k divákovi**. Mistrovství překladatele pak spočívá v umění najít vhodný kompromis.

Z hlediska informační nasycenosti – dva typy titulů:

- **Popisné (čistě sdělovací)**
- **Symbolizující (zkratkové, jež jsou obraznou transpozicí tématu)**

Názvy cizojazyčných filmů a seriálů jako obchodní artikl

Domácí distributoři se snaží volit takové názvy, které diváky zaujmou.

•

Materiálové východisko D. Svobodové – 960 titulů

Základní kategorie názvů

1. Tituly původní, neupravené – *Shrek, Titanik* (často vlastní jména), *Mise*, později *Misie* (*The Mission*, 1986 – o misionářích).

2. Tituly přeložené doslovně – *Srdečné pozdravy z Ruska* (*From Russia with Love*, 1963), *Smím prosit?* (*Shall We Dance*, 2004).

a) doslovné překlady s transformacemi – *Veronica Marsová* (*Veronica Mars*, 2014).

Doslovný překlad působí **problémy**.

Pokud věrný překlad nebere v úvahu sémantiku ani kontext, postrádá v češtině vypovídací schopnost a vede k významovým omylům nebo úplné ztrátě významu.

Mechanický převod představuje název *Moje tlustá řecká svatba* (*My Big Fat Greek Wedding*, 2002), který v češtině nevystihuje původní význam „svatby luxusní, extravagantní“.

3. Částečná substituce – převody víceslovných názvů, v nichž zůstalo zachováno jedno z klíčových slov.

Láska nebeská (*Love actually*, 2013) – v doslovném překladu „skutečná“

Santa je úchyl (*Bad Santa*, 2003) – vyjadřuje podbízivost uplatněním negativní expresivity, v překladu „zlý, zlobivý, neposlušný“.

4. Rozšíření titulu, explikace – české názvy připojují další informace.

V případě antroponym, toponym přidávají další výraz doplňující o koho/co se jedná – *Jack Rozparovač* (*Jack*, 1988), *Tannbach – vesnice na dělicí čáře* (*Tannbach*, 2015).

Napovídají obsah – *Zmije útočí* (*Vipers*, 2008) – doslovně v originále „Zmije“.

5. Redukce titulu, elipsa – *Robinsonovi* (*Meet the Robinsons*, 2007), překlad – „Seznamte se s Robinsonovými“.

6. Nahrazení titulů jinými, zcela odlišnými – *Pozdravy ze spermobanky* (*Delivery Man*, 2013), doslovně „Doručovatel“, příp. „Poslíček“.

Jazyková specifika českých titulů

Prvky obecné češtiny – někdy jsou ekvivalentní obdobným výrazům v názvech původních, někdy jsou připojovány za účelem zvýšení atraktivity, navození atmosféry zábavy – *Další hroznej pátek* (*Friday After Next*, 2002), v překladu „Přespříští pátek“.

Negativní expresivita – do českých názvů proniká řada negativních expresiv.

Na různé cílové skupiny publika mohou působit rozdílnými způsoby, ale vždy jsou nápadné a přitahují pozornost (byť s negativním podtextem): *Blbý a blbější* (*Dumb and Dumber*, 1994), ale také *Mrcha* (*Beautiful Joe*, 2000), doslova „Krásný Joe“, v distribuci se objevil i pod názvem „Fešák Joe“.

Jmenný rod – explicitní vyjádření mluvnické kategorie jmenného rodu, na rozdíl od cizích názvů jsou v češtině nutné: *Sám doma* (*Home Alone*, 1990), *Zkažená úča* (*Bad Teacher*, 2011).

Závěr

Tituly zahraničních filmů a seriálů se pohybují na široké škále mezi pouhým přejetím (transliterací) na straně jedné a adaptací, resp. dynamickou ekvivalencí na straně druhé.

Při tvorbě řady z nich se projevuje jistá kreativita jazyková vynalézavost, vždy by však bez ohledu na snahy o atraktivitu titulu měl být brán ohled na jeho vhodnost a náležitost, aby mohly dobře plnit svůj účel.